

اکوتوریسم به عنوان مکانیسمی جهت نیل به اقتصاد سبز در ایران

فروغ شادمان^{۱*}، مریم جعفری^۲

۱- استادیار، گروه مدیریت محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب، تهران، ایران

۲- استادیار، گروه حسابداری و مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، البرز، ایران

چکیده

اکوتوریسم یا بوم‌گردشگری به دنبال به حداقل رساندن تأثیر ایجاد شده توسط توریسم بر محیط‌زیست می‌باشد. اقتصاد سبز به عنوان یک سیستم اقتصادی مبتنی بر رفاه انسان و برابری اجتماعی است که به دنبال کاهش قابل ملاحظه مخاطرات محیط‌زیستی است. مطالعه حاضر به بررسی یکی از پتانسیل‌های تخصصی توریسم در کشور- اکوتوریسم- جهت بکارگیری اصول این مدل توسعه‌ای می‌پردازد. اکوتوریسم با مدیریت طبیعی به یک منطقه توریستی می‌تواند بدون اقدامات مخرب و استثماری در طبیعت، شغل ایجاد کرده که در آینده نیز برای منطقه سودمند است. همچنین، اکوتوریسم به عنوان یک پتانسیل بالقوه ضمن ارتقاء سطح آگاهی از محیط‌زیست و تامین منافع و توانمندسازی مالی مردم محلی می‌تواند جامعه را در حرکت گسترده به سمت اقتصادسبز یاری نماید. لذا، مطالعه حاضر، علاوه بر بررسی پیشینه ملی و بین‌المللی موجود، با استفاده از تجزیه و تحلیل SWOT به شناسایی فرصت‌های و تهدیدهای عوامل خارجی و نقاط قوت و ضعف عوامل داخلی جهت توسعه اکوتوریسم به عنوان نیروی محرکه اقتصاد سبز در کشور می‌پردازد. نتایج حاکی از نیاز به بهره‌گیری از فرصت‌هایی مانند جلب همکاری‌های منطقه‌ای، بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی با بهره‌گیری اصولی از تنوع زیستی و موقعیت جغرافیایی موجود در کشور در کنار مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌گیری، اشتغال‌زایی و کسب درآمد می‌باشد. بنابراین، علاوه بر نقشی که رونق بوم‌گردشگری در توسعه اقتصادسبز بازی می‌کند، سهم قابل توجهی نیز در تولید ناخالص داخلی و درآمد ارزی کشور ایفا خواهد نمود.

کلید واژه‌ها: اکوتوریسم، اقتصاد سبز، قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها، فرصت‌ها

Ecotourism as a mechanism to achieve a green economy in Iran

Foroogh Shadman^{1*}, Maryam Jafary²

1- Assistant Professor, Department of Environmental Management, Islamic Azad University (IAU) of West Tehran Branch, Tehran, Iran

2- Assistant Professor, Department of Accounting and Management, Islamic Azad University (IAU) of Karaj Branch, Alborz, Iran

Abstract

Ecotourism seeks to minimize the impact of tourism on the environment. Green economy as an economic system is based on human welfare and social equality that seeks to significantly reduce environmental risks. The present study surveys one of the specialized potentials of tourism in the country- ecotourism- to apply the principles of this development model. Ecotourism with natural management of a tourist area can create jobs without destructive and exploitative actions in nature, which will be beneficial for the region in the future. Also, ecotourism, as a possible potential can encourage the community to extensively implement green economy, in addition to promoting environmental awareness and providing benefits and financial empowerment of local people. Therefore, the present study, identifies the opportunities and threats of external factors and the strengths and weaknesses of internal factors for the development of ecotourism as a driving force of green economy in the country meanwhile examining the existing national and international background using SWOT analysis. The results indicate the need to take advantage of opportunities such as attracting regional, international cooperation and foreign investment by taking principles advantage of biodiversity and geographical location in the country along with the participation of local communities in decision-making, job creation and earning money. Therefore, in addition to the role that the tourism boom plays in the development of a green economy, it will also performs a significant role in the country's GDP (Gross Domestic Product) and foreign exchange income of the country.

Keywords: Ecotourism, Green economy, Strengths, Weaknesses, Threats, Opportunities

* Corresponding author E-mail address: Foroogh.shadman@gmail.com

مقدمه

گردشگری به عنوان یک عامل تاثیرگذار در افزایش رشد اقتصادی بلندمدت که به افزایش رفاه اقتصادی جوامع محلی کمک می‌کند، شناخته می‌شود. تحقیقات در مورد اندازه‌گیری سهم گردشگری در رشد اقتصادی در دهه‌های اخیر به سرعت توسعه یافته است (برایدا و ریسو^۱، ۲۰۰۹ و تانگ و تن^۲، ۲۰۱۳). گردشگری به ایجاد اشتغال و افزایش درآمد کمک می‌کند و می‌تواند باعث بهره‌وری مثبت از اقتصاد در مقیاس ملی شود (شوبرت و همکاران^۳، ۲۰۱۰). بنابراین، گردشگری بر روی میزان کمی توسعه اقتصادی مانند تولید ناخالص داخلی تأثیر گذار است. اگرچه، اندازه‌گیری تأثیر اقتصادی گردشگری کار ساده‌ای نیست (ایوانوف و وبستر^۴، ۲۰۰۷ و رودریگز و همکاران^۵، ۲۰۱۲). طبق آمار گزارش شده توسط سازمان جهانی جهانگردی (UNWTO)، تقریباً ۱۱٪ از اشتغال موجود جهان (مستقیم و غیرمستقیم) در سال ۲۰۱۶ از گردشگری بوده است (سازمان جهانی جهانگردی، ۲۰۱۷a). هرچند، این سهم بزرگ در توسعه اقتصادی، اثرات قابل توجهی نیز بر محیط‌زیست دارد. به عنوان مثال، میزان انتشار CO₂ در سفرهای توریستی جهان در سال ۲۰۱۰، با احتساب بازدیدهای یکروزه، حدود ۱۳۰۲ میلیون تن (پیترز و دابیس^۶، ۲۰۱۰)، یعنی ۵٪ انتشار انسانی جهانی CO₂ بوده است (اعضای بین دولتی تغییر اقلیم، ۲۰۰۷). لذا با توجه به میزان انتشار CO₂ از گردشگری، سهم مشارکت توریسم در تغییر اقلیم در مقایسه با سایر بخش‌ها کمتر نیست (باوز و همکاران^۷، ۲۰۰۹). اگرچه توریسم یا گردشگری با افزایش سرمایه‌گذاری زیربنایی (فرودگاه، هتل‌ها، راه آهن و غیره)، یک مشارکت بزرگ مثبت را در توسعه اقتصادی ارائه می‌دهد، اغلب به دلیل تخریب کیفیت محیط‌زیست و افت منابع طبیعی از طریق فعالیت‌های بشری و مدیریت نامناسب مورد سرزنش قرار می‌گیرد.

اجرای گردشگری سبز یا پایدار، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به عنوان روشی سبز برای رفع فقر، اشتغال و تنوع اقتصادی مدنظر قرار گرفته است (هونک^۸، ۲۰۱۲). اکوتوریسم یا بوم‌گردی طی سال‌های گذشته محبوبیت بیشتری پیدا کرده است. اصطلاح اکوتوریسم به مسافرت‌هایی اطلاق می‌شود که در محیط‌های طبیعی بدون ایجاد مزاحمت و آسیب به زیستگاه‌های طبیعی سپری می‌شود. از این‌رو، بوم‌گردی را می‌توان به عنوان روشی دوستدار محیط زیست برای سفرهای طبیعت برشمرد. تحول گردشگری به سمت پایداری و اقتصاد سبز نیازمند رویکردی بین‌رشته‌ای مانند سیاست‌های تلفیقی (بین‌المللی، ملی و محلی)، سرمایه‌گذاری در فن‌آوری‌های نوآورانه، مشارکت‌های قوی بین دولت‌ها و شرکت‌های گردشگری و ترویج شیوه‌های سبز (به عنوان مثال، استفاده کارآمد از انرژی و آب و مدیریت تلفیقی زباله) برای اجرا است. اگرچه در بیانیه ریو ۲۰+ سازمان ملل، اقتصاد سبز به عنوان ابزاری برای رسیدن همزمان به توسعه پایدار و حفظ محیط زیست و منابع طبیعی معرفی شده، هنوز به عنوان یک تعهد الزام‌آور حقوقی در سطح بین‌الملل مطرح نیست، درحالی‌که جهت نیل به توسعه پایدار باید دوره گذار به سمت اقتصاد سبز را پشت‌سر گذارد. از نظر سازمان ملل متحد، اقتصاد سبز در صدد تقویت و همگرایی بیشتر بین ابعاد چهارگانه رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی، سیاسی و حفاظت از محیط زیست است (وولونس^۹، ۲۰۱۲).

اکوتوریسم یا بوم‌گردشگری به عنوان یکی از بخش‌های کلیدی اقتصاد سبز (شامل هفت بخش کلیدی انرژی تجدیدپذیر، ساختمان‌های سبز، حمل‌ونقل پایدار، گردشگری سبز، مدیریت منابع آب، مدیریت پسماندها و مدیریت زمین و خاک)، علاوه بر نقش آفرینی پتانسیل‌های طبیعی و محیط‌زیستی حتی در ترسیم زیرساخت‌های فرهنگی جوامع نیز نقش به‌سزایی ایفا می‌کند (ویرجیل و اسپانو^{۱۰}، ۲۰۱۴). اکوتوریسم به دلیل عدم نیاز به هزینه‌های هنگفت سرمایه‌گذاری، نقش مهمی در رشد سبز کشورهای در حال توسعه با موهبت‌های طبیعی قابل توجه دارد. همچنین می‌تواند با جوامع محلی که فعالیت‌های گردشگری و عملیات حفظ اکوسیستم را هدایت می‌کنند، ارتباط برقرار کند. بنابراین، بوم‌گردی می‌تواند برای نیروی کار غیرماهر در جوامع روستایی، اشتغال ایجاد کند و فرصت‌های بی‌شمار صادرات را در مکان‌های دورافتاده در حمایت از اقتصاد سبز ایجاد کند. بنابراین، بوم‌گردی به عنوان یک صنعت برای ارتقا توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه که با کمبود سرمایه و فراوانی منابع طبیعی مواجهند، در نظر گرفته می‌شود (ویلجوین^{۱۱}، ۲۰۱۱).

¹ Brida, J. G., & Risso,

² Tang, CF., Tan, EC.,

³ Schubert, F.S., Brida, J.G., & Risso, W.A.,

⁴ Ivanov, S., & Webster, C.,

⁵ Rodriguez, A. X., Martinez, R. F., & Pawlowka, E.,

⁶ Peeters, P., Dubois, G.,

⁷ Bows, A., Anderson, B., Peeters, P.M.,

⁸ Honeck, D.,

⁹ L'avenir que nous voulons

¹⁰ Virgil Nicula, Simona Spanu,

¹¹ Viljoen, W.,

علی‌رغم مطالعات متعددی (اربابیان و همکاران، ۱۳۹۳ و اسمعیل‌زاده، ۱۳۹۳ و حاجلو، ۱۳۹۲ و رضوانی و بیات، ۱۳۹۳ و رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۶ و زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۲ و عبداله‌زاده، ۱۳۹۴ و مالکی و دماوندی، ۱۳۹۳ و مطیعی و رضائیه، ۱۳۹۲ و مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵) که زمینه گردشگری در انجام گرفته، ولی مطالعات اندکی به بررسی بوم‌گردشگری یا اکوتوریسم در کشور، پرداخته‌اند. امروزه، اکوتوریسم با هدف مشترک افزایش کیفیت محیط‌زیست و پذیرش اجتماعی که با حفاظت و حمایت گسترده از دارایی‌های تنوع زیستی مورد توجه قرار گرفته است (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۷ و تیمورتاش، ۱۳۹۷). هرچند، علی‌رغم موقعیت جغرافیایی ویژه و تنوع پدیده‌های طبیعی ایران، در این بازار سهم اندکی به ایران اختصاص یافته است (رخشانی نسب و ضرابی، ۱۳۸۸ و فتاح‌پور، ۱۳۹۲). توسعه صنعت طبیعت‌گردی اگرچه به عنوان یک منبع مهم کسب درآمد بوده و می‌تواند در بهبود وضعیت معیشتی سایر بخش‌های اقتصادی موثر است، اما این امر نباید محیط‌زیست را فدای گسترش و توسعه اکوتوریسم نماید (میرزایی و اجیرلو، ۱۳۹۶ و یوسفی و اکبریان، ۱۳۹۴). مطالعات نشان می‌دهد که اکوتوریسم در کشور با چالش‌های اقتصادی نظیر نبود راه‌های ارتباطی مناسب درجاذبه‌ها، نبود امکانات اقامتی، خدماتی و رفاهی، ضعف تبلیغات و عدم تمایل مردم جهت سرمایه‌گذاری روبرو می‌باشد (قنبری و محمود صالحی، ۱۳۹۴). بنابراین توسعه اکوتوریسم از طریق توانمندسازی جوامع محلی امکان‌پذیر بوده و موجب پایداری فرهنگی، اجتماعی و محیط‌زیستی منطقه‌ای می‌شود. ضمن آنکه به حفاظت محیط‌زیست و حیات‌وحش و کاهش فقر و توسعه اجتماعی، اقتصادی مناطق نیز کمک می‌نماید (ورامش و حیدری‌نیا، ۱۳۹۸). در سیاست‌های کلی محیط‌زیست، ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری نیز اکوتوریسم به‌عنوان یک اولویت مهم شمرده شده و بر گسترش آن به‌عنوان یکی از محورهای توسعه در حرکت به سمت اقتصاد سبز تأکید شده است. لذا، تحقیق حاضر با توجه به اهمیت فزاینده اکوتوریسم در حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی، افزایش هم‌افزایی‌های بومی و پتانسیل بالای ایجاد اشتغال و درآمد در مناطق کمتر توسعه‌یافته، به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی این صنعت نو پا با بهره‌گیری از تجزیه و تحلیل SWOT به عنوان ابزاری کارآمد برای شناسایی شرایط محیطی و توانایی‌های درونی سازمان جهت برنامه‌ریزی استراتژیک در زمان حال می‌پردازد.

مزایا و معایب اکوتوریسم^۱

مزایای اکوتوریسم

- محافظت از گیاهان و جانوران محلی

بوم‌گردی برخلاف سایر اشکال گردشگری، با هدف حفاظت از زیستگاه‌های طبیعی و حفظ شرایط زندگی طبیعی حیوانات و گیاهان، در حالی که به گردشگران این امکان را می‌دهد تا ضمن بازدید از مناطق طبیعی، نسبت به حفظ محیط‌زیست بی‌تفاوت نباشند.

- اکوسیستم‌ها می‌توانند در حالت طبیعی پایدار بمانند.

بوم‌گردی نه تنها با هدف محافظت از گیاهان و جانوران، بلکه به حفظ اکوسیستم‌های طبیعی ما را به بهترین شکل ممکن می‌پردازد.

- افزایش آگاهی از مشکلات محیط‌زیستی

بسیار مهم است که آگاهی مردم در مورد موضوعات مهم به گونه ای افزایش یابد. یکی از راه‌های انجام این کار نشان دادن مشکلات اکولوژیکی از طریق بوم‌گردی است. با انجام این کار مردم تمایل بیشتری داشته باشند تا هنگام بازگشت از سفر، رفتارهای سازگار با محیط زیست را نیز انجام دهند.

- بهبود ردپای اکولوژیک

نکته مثبت دیگر در مورد اکوتوریسم این است که مردم نه تنها با مشکلات محیط‌زیستی و نحوه حل آنها آشنا می‌شوند، بلکه می‌آموزند که چگونه می‌توانند ردپای اکولوژیکی خود را در بخش‌های مختلف زندگی روزمره بهبود بخشند.

- آموزش به فرزندان

بسیاری از کودکان، به ویژه اگر در شهرهای بزرگ پرورش یابند، هیچ ارتباطی با طبیعت نخواهند داشت. با این کار، این احتمال وجود دارد که فرزندان ما نیز ویژگی‌های سازگار با محیط زیست را در بزرگسالی به کار گیرند، که برای تأمین معیشت میلیون‌ها یا حتی میلیارد‌ها انسان در آینده بسیار مهم است.

¹ <https://environmental-conscience.com/ecotourism-pros-cons/>

- بوم‌گردی می‌تواند احساس خوبی ایجاد کند.
- بسیاری ناخودآگاه می‌دانیم که روش معمول سفر ما برای محیط‌زیست کاملاً مضر است و برای محافظت از سیاره خود باید تغییراتی ایجاد کنیم. بنابراین، از طریق اکوتوریسم، این احساس به‌وجود می‌آید که به سهم خود در آینده بهتر کمک کرده‌اید و از تعطیلات خود نیز لذت بیشتری خواهید برد.
- کشف طبیعت دست نخورده
- یکی دیگر از مزایای اکوتوریسم این است که می‌توانید تعطیلات خود را در مناطق طبیعی دست نخورده سپری کنید. اغلب اوقات، اکوتوریسم در نقاط دور افتاده سیاره ما انجام می‌شود که تاکنون گردشگران زیادی آن را ندیده‌اند.
- برای مردم محلی کاملاً هیجان انگیز است.
- اکوتوریسم نه تنها می‌تواند به نفع گردشگران باشد، بلکه ممکن است برای افراد محلی نیز فرصتی را فراهم کند که با افراد جدید از سراسر جهان ملاقات کرده و از طریق شبکه‌های اجتماعی با آنها در ارتباط باشند.
- حفظ دانش باستانی
- اکوتوریسم برای حفظ دانش باستانی در مورد برخی از سنت‌ها یا همچنین دانش پزشکی که در غیر این صورت از بین می‌رود، کاملاً مهم است.
- استفاده پایدار از منابع طبیعی
- بوم‌گردی با هدف بهره‌مندی هرچه بهتر از منابع طبیعی ما انجام می‌شود. این نه تنها باعث می‌شود سفرها از نظر منابع بیشتر کارآمد باشند، بلکه می‌توانند آگاهی از اهمیت صرفه جویی را در منابع طبیعی افزایش دهند.
- کشف فرهنگ‌های جدید
- به دلیل سبک زندگی کاملاً اصیل جوامع بومی، بوم‌گردی این فرصت را فراهم می‌کند تا افق دید خود را گسترش و مطالب زیادی درباره دیدگاه‌های فرهنگی جایگزین در مورد جهان و همچنین در مورد سبک‌های زندگی جایگزین بیاموزیم.
- بهبود زیرساخت‌های کلی یک منطقه.
- این امر می‌تواند به ویژه برای مناطق فقیرنشین سیاره ما که دولت‌ها و شهرداری‌های محلی اغلب بودجه کافی برای تأمین اعتبار این پروژه‌های مهم زیرساختی ندارند، اهمیت دارد.
- منبع مهم درآمد برای افراد محلی
- بسیاری از مردم کره زمین به عنوان منبع اصلی درآمد به گردشگری اعتماد می‌کنند. اکوتوریسم می‌تواند راهی برای گسترش این منبع مهم درآمد در مناطق بیشتری از جهان باشد تا افراد بیشتری بتوانند از طریق گردشگری امرار معاش کنند.
- حفظ طبیعت از درآمد مازاد بوم‌گردی
- حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی رایگان نیست و پول اضافی که می‌توان از طریق اکوتوریسم بدست آورد، می‌بایست برای حفظ زیستگاه‌های طبیعی یا پروژه‌های جنگل کاری مجدد استفاده شود تا کیفیت کلی زیستگاه‌های طبیعی بهبود یابد.
- کمک به کاهش بیکاری در یک منطقه
- گردشگری همچنین فرصت‌های شغلی را برای میلیون‌ها نفر در سراسر جهان فراهم می‌کند و می‌تواند به محافظت از آنها در برابر بیکاری کمک کند.

معایب اکوتوریسم

- سبب ایجاد مزاحمت برای حیوانات وحشی محلی
- اگرچه اکوتوریسم تمام تلاش خود را می‌کند تا تأثیر سو بر محیط‌زیست ما را به حداقل برساند، اما این احتمال وجود دارد که تا حدی سبب ایجاد مزاحمت برای حیوانات وحشی محلی شوند.

- ممکن است منجر به رهاسازی زباله شود.
- رهاسازی طولانی مدت زباله منجر می‌شود محیط‌های طبیعی به زباله‌دانی تبدیل شوند.
- ممکن است حیوانات وحشی به انسان عادت کنند.
- مشکل دیگر اکوتوریسم این است که حیوانات وحش ممکن است با گذشت زمان به انسان عادت کنند. حتی اگر این مورد برای گردشگران، به ویژه برای کودکان بسیار خوب باشد، زیرا آنها می‌توانند با آن حیوانات تماس بگیرند و همچنین می‌توانند به آنها غذا دهند، اما برای محیط‌زیست ما بسیار بد خواهد بود، زیرا این طبیعت اصلی آنها است.
- اکوتوریسم منوط به سطح قابل توجهی از هوشیاری است.
- در بسیاری از کشورها، عبارت بوم‌گردی به درستی استفاده نمی‌شود و بسیاری از آژانس‌های مسافرتی از این اصطلاح به عنوان طعمه استفاده می‌کنند تا گردشگران را به فعالیت‌های خود سوق دهند.
- قبایل طبیعی ممکن است مجبور شوند خانه خود را ترک کنند.
- برخی موارد قبایل طبیعی مجبور هستند خانه خود را ترک کنند، زیرا فضای لازم برای ساختن اقامتگاه برای گردشگران مورد نیاز بوده است.
- درآمد حاصل از اکوتوریسم اغلب به نفع عموم مردم نخواهد بود.
- اگرچه افراد محلی می‌توانند از صنعت بوم‌گردی درآمد کسب کنند، آن‌ها به جای اینکه واقعاً صاحب تجارت بوم‌گردی شوند، فقط به عنوان کارمند کار می‌کنند و یک بنگاه مالی کوچک تمام سود را بدست می‌آورد.
- برخی از فعالیت‌های اکوتوریسم ممکن است بیش از حد محبوب شوند.
- به محض عمومی شدن بهترین مکان‌های بوم‌گردی، این احتمال وجود دارد که آن مکان‌ها و فعالیت‌ها مملو از گردشگرانی از سراسر جهان شود.
- اکوتوریسم می‌تواند بسیار وقت‌گیر باشد.
- از آنجا که اکوتوریسم غالباً در مکان‌های کاملاً دور افتاده انجام می‌شود، گاهی زمان زیادی را برای رسیدن به آن مکان‌ها صرف می‌شود. بنابراین، زمان کافی برای رفتن به آن مکان‌های دور افتاده و بازگشت لازم است تا تجربه طبیعی کامل را بدست آید.
- بسیاری از افراد آنچه را آموخته‌اند فراموش خواهند کرد.
- مسئله دیگر بوم‌گردی این است که بسیاری از افراد نیز آنچه را که در طول سفر بوم‌گردی خود آموخته‌اند خیلی سریع فراموش کنند. بنابراین، لازم است آنچه را آموخته‌اند در خانه خود پیاده سازی کرده تا بتوانید ردپای اکولوژیکی کلی خود را در طولانی مدت بهبود بخشند.
- ممکن است مردم محلی به جاذبه تبدیل شوند.
- بوم‌گردی همچنین می‌تواند برای فرهنگ محلی مضر باشد. در بعضی موارد، افراد بومی حتی به جاذبه تبدیل می‌شوند و حتی گاهی اوقات، گردشگران سبب آزار افراد بومی شوند.
- ممکن است سوغاتی حیوانات فروخته شود.
- اغلب اوقات، دندان‌ها یا سایر قسمت‌های حیوانات به گردشگران فروخته می‌شود. لذا، برای ساخت آن سوغاتی، بسیاری از حیوانات باید زندگی خود را از دست بدهند.
- عدم تعادل اکولوژیکی
- اگرچه انسان‌ها ممکن است از احترام به طبیعت و به حداقل رساندن تأثیر سو آنها بر اکوسیستم‌های محلی از طریق اکوتوریسم بسیار مراقبت کنند، اما این احتمال وجود دارد که این نوع گردشگری در طولانی مدت منجر به عدم تعادل اکولوژیکی شود.

- آلودگی مربوط به رسیدن به مقصد در سفرهای طولانی است. سفر به نقاط کاملاً دورافتاده، ناگزیر از هواپیما برای رسیدن به مقصد استفاده می‌شود. بنابراین، اکوتوریسم با هدف به حداقل رساندن سطح آلودگی، گاهاً ناگزیر از تولید برخی آلودگی‌ها است.
- گردشگران ممکن است مورد سو استفاده قرار بگیرند. افراد محلی ممکن است برای افزایش سود خود، از گردشگران بهره‌برداری کنند. مردم محلی اغلب فکر می‌کنند گردشگران ثروتمند بوده و توانایی پرداخت مبالغ زیادی برای فعالیت‌های گردشگری را دارند که این امر ممکن است به تصویر اکوتوریسم آسیب برساند.
- بوم‌گردی ممکن است با گذشت زمان ارزش‌های سنتی افراد را تغییر دهد. بوم‌گردی ممکن است در طولانی‌مدت ارزش‌های فرهنگی مردم بومی را به دلیل ایجاد منبع درآمدی مستقل از فرآیندهای طبیعی تغییر دهد.

جدول ۱- خلاصه ۱۰ نکته مثبت و منفی اکوتوریسم

جنبه‌های منفی اکوتوریسم	جوانب مثبت اکوتوریسم
حیوانات وحشی ممکن است به انسان عادت کنند	کمک به حفاظت از سیاره زمین
اکوتوریسم کاملاً سبز نیست	افزایش آگاهی از مشکلات اکولوژیکی
هنوز باید مسافت‌های طولانی را پرواز کنید	حفاظت از حیوانات و گیاهان بومی
"اکوتوریسم" منوط به هوشیاری قابل توجهی است	آموزش به فرزندان
درآمد بوم‌گردی ممکن است به نفع مردم محلی نباشد	بهبود ردپای اکولوژیکی
ممکن است بسیاری از افراد چیزهای زیادی یاد نگیرند	استفاده پایدار از منابع طبیعی
خرید سوغاتی حیوانات	بهبود کلی زیرساخت‌ها
عدم تعادل در اکوسیستم‌ها	کمک به حفظ دانش باستانی
بهره‌برداری از گردشگران از طریق بوم‌گردی	کشف فرهنگ‌های جدید
ممکن است ارزش‌های سنتی را از بین ببرد	کمک از بین رفتن فقر

مبانی نظری تحقیق

صنعت گردشگری یک سیستم پویا است، جایی که تغییرات تحول‌آفرین به عوامل متعددی از جمله سازگاری فرهنگی بازیگران مختلف درگیر بستگی دارد. گردشگری پایدار و نه فقط یک نوع گردشگری، طیف گسترده‌ای از اصول میان رشته‌ای را در بر می‌گیرد. به عنوان مثال، این اصول پایداری می‌تواند شامل (i) بهینه‌سازی ارتباط بین غذا، آب- انرژی، مانند افزایش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و مصرف آب کمتر، (ii) استقرار اقتصاد دوار یا چرخشی، مانند به حداقل رساندن ضایعات و تبدیل ضایعات به محصولات با ارزش، (iii) حفاظت از محیط‌زیست و حوزه‌های اکولوژیکی، مانند استفاده از محصولات قابل تجزیه بیولوژیکی و حفظ تنوع زیستی، (IV) ایجاد ارزش‌های فرهنگی، مانند حفظ میراث فرهنگی و ارزش‌های سنتی، و حمایت از درک و تحمل میان فرهنگی، و (V) سبز کردن تجارت گردشگری، مانند درآمدزایی محلی، ادغام جوامع محلی با هدف بهبود معیشت و کاهش فقر، و توانمندسازی کسب و کارهای گردشگری برای سرمایه‌گذاری بلندمدت (پن و همکاران^۱، ۲۰۱۸).

از اواخر دهه ۱۹۸۰، تحقیقات در زمینه گردشگری تمرکز قابل توجهی بر مسئله پایداری (یا توسعه پایدار) یافته است (هال^۲، ۲۰۱۰). در آن زمان، مفهوم اتصال فعالیت گردشگری و محیط‌زیست، با نام "گردشگری جایگزین"، ارائه و توسعه یافت (عال^۳، ۲۰۱۴). سپس در سال ۱۹۹۲، برنامه اقدام سازمان ملل (UN) برای "برنامه توسعه پایدار ۲۱" در کنفرانس ریو تصویب شد و پس از آن، UNWTO چشم‌اندازهای خود را در مورد گردشگری پایدار ارائه داده است. پس از کنفرانس محیط زیست و توسعه‌ی ملل متحد در سال ۱۹۹۲، زمانی که کشورها حمایت از توسعه پایدار یعنی مدیریت منابع طبیعی با حفظ منابع آبی را پذیرفتند، هیچ فعالیت اقتصادی دیگری بهتر از

¹ Shu-Yuan Pan, Mengyao Gao, Hyunook Kim, Kinjal J. Shah, Si-Lu Pei, Pen-Chi Chiang,

² Hall, C. M.,

³ Aall, C.,

گردشگری این راهبرد را تأمین نمی‌کرد (رمضانی، ۱۳۹۳)، ضمن اینکه اکوتوریسم به هر صورت غیرمستقیم نیز باعث احیا و پایداری محیط زیست طبیعی می‌شود (روند نگرانی توریسم^۱، ۱۹۹۱).

در سال ۱۹۹۶، دستور کار ۲۱ که با مشارکت UNWTO، شورای جهانی سفر و جهانگردی (WTTC) و شورای زمین (EC) به صورت جداگانه برای گردشگری تدوین شده بود، منتشر شد. به دنبال این سند، بیانیه کبک در مورد "اکوتوریسم" در اجلاس جهانی اکوتوریسم در سال ۲۰۰۲ اعلام شد. بیانیه کبک در سال ۲۰۰۲، پتانسیل‌ها و چالش‌های اکوتوریسم را در کمک به توسعه پایدار بیان نمود و کمیسیون توسعه پایدار این سازمان (UNDP) و سازمان جهانی گردشگری را موظف به انجام فعالیت‌هایی با هدف مرور مجدد تجربیات گذشته در زمینه بوم‌گردشگری، تشخیص و ترویج انواع اکوتوریسم که در آن‌ها از اکوسیستم‌های در معرض خطر حفاظت می‌شود، تقسیم فواید حاصل از فعالیت‌ها با جوامع محلی و احترام به فرهنگ‌های بومی نمود (شجاعت‌الحسینی، ۱۳۹۲). در سال ۲۰۰۷، پنجمین سالگرد نشست کبک تحت عنوان کنفرانس جهانی اکوتوریسم در اسلو که با هدف ارزیابی یافته‌ها و چالش‌های پیش آمده در زمینه اکوتوریسم از ابتدای سال ۲۰۰۲ تا سال ۲۰۰۷ بود، برگزار شد. تا قبل از ریبو +۲۰ در سال ۲۰۱۲، سند نتیجه خروجی "آینده‌ای که می‌خواهیم" تا حد زیادی نقش گردشگری را در انتقال به یک اقتصادسبز در زمینه توسعه پایدار و ریشه‌کنی فقر ارتقا داد (باکلی^۲، ۲۰۱۲). سازمان جهانی گردشگری (UNWTO) به عنوان آژانس پیشرو در سازمان ملل^۴ (۲۰۱۷)، پنج قطب گردشگری پایدار (بوم‌گردی) برای توسعه را به شرح زیر شناسایی نموده است:

۱. رشد اقتصادی فراگیر و پایدار

به اعتقاد UNWTO "سرمایه‌گذاری بر این پتانسیل قدرتمند اقتصادی برای اطمینان از پیشرفت‌های گردشگری همراه با رشد اقتصادی واقعاً پایدار منوط است به:

- پرورش یک محیط تجاری مطلوب، که با ثبات و سیاست‌های حمایتی مشخص می‌شود.
- اطمینان از عدم وجود محدودیت و درجه بالایی از پیوستگی، و
- تقویت تاب‌آوری در برابر بخش گردشگری

۲. شمول اجتماعی، اشتغال و کاهش فقر

بر اساس UNWTO، "برای مهار پتانسیل‌های گردشگری جهت یکپارچگی، کار شایسته و فقرزدایی - ضمن غلبه بر چالش فعالیت‌های ناپایدار گردشگری - مهم است که:

- رویکرد "رشد فراگیر" را دنبال کنید.
- ایجاد مشاغل شایسته ضمن رفع شکاف مهارت‌ها و تضمین ایجاد اشتغال مناسب و بهره‌ور.
- حمایت از جوامع محلی و توانمندسازی زنان و جوانان؛ و
- فراهم نمودن تجربیات گردشگری برای همه از طریق تمرکز بر دسترسی جهانی (کمیسیون سازمان جهانی جهانگردی ملل متحد برای اروپا، ۲۰۱۷).

۳. بهره‌وری منابع، حفاظت از محیط زیست و تغییرات آب و هوا

بر اساس بررسی‌های UNWTO، "بخش گردشگری باید در تلاش‌های خود در نظارت، گزارش و کاهش میزان مصرف منابع و انتشار سختگیرانه‌تر رفتار نماید. یک رویکرد یکپارچه برای پایداری محیط زیست مورد نیاز است، که مبتنی بر استراتژی‌هایی برای تفکیک رشد گردشگری از تخریب محیط زیست و استفاده بیش از حد از منابع، با تمرکز بر:

- افزایش استفاده کارآمد از منابع؛
- حفاظت از تنوع زیستی و محیط زیست؛
- سرمایه‌گذاری در کاهش تغییرات آب و هوایی و افزایش سازگاری. و

¹ Tourism trends worides

² World Tourism Organization (2002)

³ Buckley, R.,

⁴ UNWTO Commission for Europe

• افزایش دانش درباره چگونگی مسائل محیط‌زیستی مربوط به گردشگری و افزایش آگاهی بین ذینفعان اصلی (کمیسیون سازمان جهانی جهانگردی ملل متحد برای اروپا، ۲۰۱۷).

۴. ارزش‌های فرهنگی، تنوع و میراث فرهنگی

- بر اساس UNWTO، "تقویت روابط بین گردشگری پایدار و فرهنگ تا حدودی مستلزم:
- تعیین موقعیت "گردشگری فرهنگی" به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار.
 - پاسداری و ترویج میراث فرهنگی - هم به صورت ملموس و هم نامحسوس. و
 - پیوند گردشگری با زندگی، فرهنگ معاصر و صنایع خلاق (کمیسیون سازمان جهانی جهانگردی ملل متحد برای اروپا، ۲۰۱۷)

۵- درک متقابل، صلح و امنیت

- بر اساس UNWTO، "پیشبرد سهم گردشگری تا حدودی به درک متقابل، صلح و امنیت نیازمند است:
- تقویت "فرهنگ صلح" و شهروندی جهانی از طریق گردشگری؛
 - استفاده از توریسم به عنوان عامل صلح و آشتی
 - حفظ ایمنی و امنیت در سراسر بخش گردشگری (کمیسیون سازمان جهانی جهانگردی ملل متحد برای اروپا، ۲۰۱۷)

توسعه اکوتوریسم در کشور

ایران با داشتن چشم‌اندازهای طبیعی و زیبا و بکر و وجود اقلیم‌های متفاوت آب و هوایی و گونه‌های متنوع گیاهی و جانوری می‌تواند تأثیر شگرفی در جذب گردشگران طبیعت‌گرد ایفاء نموده و لذا در منطقه خاورمیانه یکی از قطب‌های اکوتوریسمی قلمداد و باعث افزایش درآمد ارزی کشور می‌شود. شناسایی آیین‌هایی که همه ساله در گوشه و کنار کشور برپا می‌شود، نیز سبب مضاعف‌سازی جاذبه‌ها شده و شمار متقاضیان آن را افزایش می‌دهد.

اکوتوریسم تنها شاخه‌ای از گردشگری است که به مشارکت جوامع محلی نیاز اساسی دارد، چرا که بهترین و توانمندترین راهنمایان تورهای گردشگری طبیعی، بومیان ساکن این مناطق می‌باشند. اکوتوریسم به‌عنوان ابزاری جهت توسعه پایدار محلی، اغلب در روستاها و مناطق دورافتاده‌ای که با کمبود منابع معیشتی جایگزین مواجه بوده و میزان فقر در این مناطق بالا است، می‌تواند علاوه بر ایجاد درآمد برای افراد بومی، موجبات بهبودحفاظت از طبیعت را نیز فراهم کند و سبب کاهش مهاجرت‌های بی رویه روستائیان به کلان شهرها شود. در عین حال چرخ بسیاری از مراکز اقامتی در دورافتاده‌ترین نقاط کشور به حرکت در آمده که باعث اشتغال‌زایی و ارتقای سطح زندگی مردم روستایی خواهد بود. هرچند، پایداری اقتصادی این طرح منوط بر داشتن برنامه‌ریزی تجاری و دسترسی آن به بازار است، بدلیل عدم وجود آگاهی و مهارت کافی در بازاریابی و مدیریت بازدیدکنندگان، تجارت اکوتوریسم در کشور بسیار شکننده و حساس است.

از آنجا که بسیاری از محصولات اکوتوریسم به وسیله سرمایه‌گذاری‌های خرد و کوچک تامین می‌شود، مردم در این بخش برای با هم کار کردن، نیازمند توسعه مهارت‌ها و تشویق نفوذ در بازار می‌باشند. بنابراین، روزرسانی اطلاعات قابل دسترس در مورد بازارهای اکوتوریسم و افزایش امکان دسترسی به آنها، قوی‌تر کردن جوامع بومی، ملی و ناحیه‌ای اکوتوریسم و ارتباط آنها با جامعه بین‌المللی اکوتوریسم (TIES)^۱ و ایجاد یک شبکه بسیار قوی در میان سایر شبکه‌ها و بهبود مهارت‌های افراد بومی در راهنمایی و آموزش به عنوان یک بخش مهم در ارائه اکوتوریسم معتبر و با کیفیت بالا، ضروری بنظر می‌رسد.

به‌رغم تلاش سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری کشور جهت جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی برای سرمایه‌گذاری‌های میلیاردی (ساخت هتل‌های باستاره)، توسعه اکوتوریسم بیش از همه نیازمند آموزش و زیرساخت فرهنگی و رفع موانع ذهنی همچون برخورد‌های سخت‌گیرانه از جهت صدور روادید، احساس مخاطره و تصور غلط جهانیان از کشورمان است. هرچند به لحاظ تاریخی قدرت جذب بالقوه‌ای در زمینه طبیعت‌گرد در کشور وجود دارد (عبداللهی، ۱۳۸۶).

متأسفانه در منابع مورد بررسی در پژوهش‌ها، درآمد صنعت اکوتوریسم به تنهایی بیان نشده است، اما در گزارش‌ها آمده است که در منطقه آسیا و اقیانوسیه حدود ۱۰٪ از درآمد گردشگری ناشی از اکوتوریسم است، بررسی‌ها نشان می‌دهد هرچند در برخی از کشورهای جهان سهم درآمد اکوتوریسم بیش از ۱٪ تولید ناخالص داخلی است؛ اما این رقم در کشور ما تنها حدود پنج درصد از GDP است (جدول ۲ و شکل ۱). مقایسه جایگاه ایران با کشورهای مهم جهان در این زمینه و حتی کشورهای همسایه، می‌توان به سهم بسیار اندک درآمد

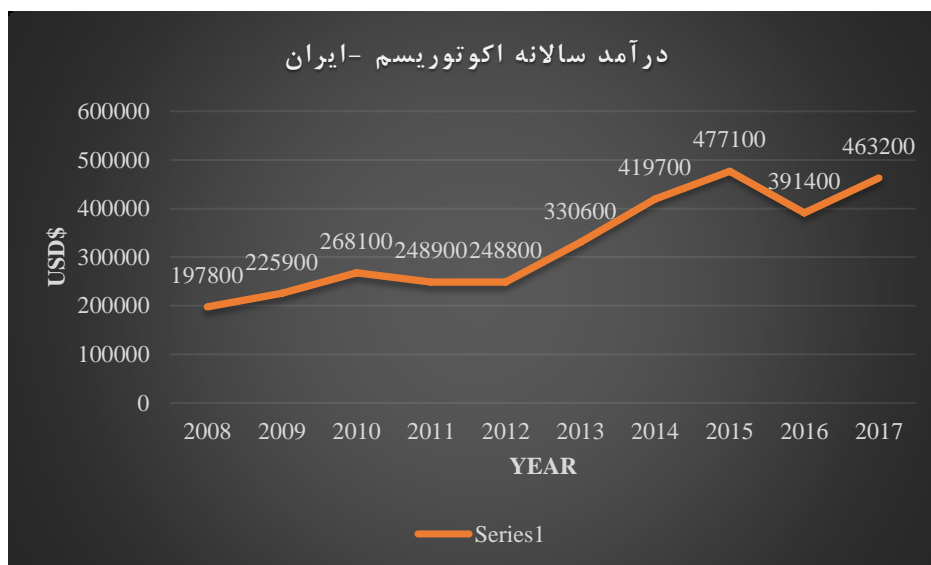
^۱ The International Ecotourism Society (TIES., 2002).

اکوتوریسم در اقتصاد ایران پی برد، این در حالی است که قابلیت‌های اکوتوریسمی ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی و تنوع زیستی فراوان بسیار چشم‌گیر است و جا دارد تا برنامه‌ریزی مدونی به منظور افزایش سهم این شاخص در درآمد کشور صورت پذیرد.

جدول ۲- درآمد ناشی از اکوتوریسم ایران در سال‌های مختلف (میلیون دلار)

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
درآمد اکوتوریسم	۱۹۷۸۰۰	۲۲۵۹۰۰	۲۶۸۱۰۰	۲۴۸۹۰۰	۲۴۸۸۰۰	۳۳۰۶۰۰	۴۱۹۷۰۰	۴۷۷۱۰۰	۳۹۱۴۰۰	۴۶۳۲۰۰

مأخذ: World Bank 2020

شکل ۱- درآمد سالانه اکوتوریسم در ایران

مواد و روش‌ها

• تجزیه و تحلیل SWOT (فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها)

یک سیستم همواره تحت تأثیر یک سری عوامل درون سیستمی و برون سیستمی می‌باشد و برنامه‌ریزی بلندمدت یا استراتژیک برای یک سیستم متأثر از فرایند تعامل عوامل درونی با محیط بیرونی آن است (شکل ۲) و تجزیه و تحلیل SWOT (Strength & Weaknesses & Opportunity & Threats) برای تسهیل نگاه واقع‌بینانه، و برنامه‌های یک سازمان یا صنعت طراحی شده است (موسوی و حکمت‌نیا، ۱۳۸۵). SWOT درحقیقت ابزاری است که عموماً برای کنار هم قرار دادن یافته‌های تحلیلی فشارهای خارجی و قابلیت‌های داخلی استفاده می‌شود و تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهاست که مستلزم شناسایی نقاط قوت و ضعف موجود، فرصت‌ها و تهدیدهایی است که براساس روندهای پیش‌بینی شده محیطی ارائه شده است. از این روش برای تحلیل وضعیت موجود و بررسی نقاط قوت، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها به منظور شناسایی مسائل استراتژیک و ارائه استراتژی مناسب در بلندمدت، برای یک ناحیه استفاده می‌شود (ازکیا، ۱۳۸۷).

شکل ۲- فرصت‌ها، تهدیدها، قوت‌ها و ضعف‌ها

یافته‌های پژوهش

• تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی

برای سازماندهی عوامل خارجی (EFAS) در قالب فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی آن در کشور، با توجه به اهمیت هر یک از عوامل و میزان اثرگذاری آن‌ها، با استفاده از وزندهی و درجه‌بندی، امتیاز وزنی عوامل محاسبه و در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

امتیاز وزنی	فهرست عوامل خارجی اثرگذار	
۰/۱۱۶	- اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مردم محلی	فرصت‌ها
۰/۱۲۴	- استفاده از توان مردم بومی و مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌گیری	
۰/۱۶۳	- بهبود تنوع زیستی در اثر حفاظت مردم از محل درآمد آن‌ها از بازدیدکنندگان	
۰/۱۸۶	- ایجاد انگیزه و تمایل گردشگران به سفر به محیط روستایی و مناطق بکر	
۰/۱۱۶	- افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی	
۰/۰۶۲	- ایجاد زیرساخت‌ها در مناطق اکوتوریستی	
۰/۲۷۹	- تخریب محیط بکر و دست نخورده طبیعی	تهدیدها
۰/۲۷۹	- آلودگی زیست محیطی	
۰/۲۶۴	- برهم خوردن نظم اکوسیستم منطقه در اثر ساخت و سازها	
۰/۱۸۶	- اثرات منفی بر فرهنگ بومی و ارزش‌های محلی منطقه	
۰/۲۴۸	- ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی	
۰/۲۳۳	- عدم استفاده از برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده	
۰/۳۱۰	- عدم استفاده بهینه از توان‌های بومی در توسعه اکوتوریسم منطقه	
۰/۱۲۴	- ایجاد نارضایتی محلی به خاطر ازدیاد آمد و شد بوم گردشگران	
۰/۳۴۹	- عدم بازگشت سود اکوتوریسم به مردم محلی	
۰/۲۴۸	- عدم انطباق برنامه‌های بیرونی با برنامه‌های محلی	
۳/۲۸۷	جمع	

با توجه به جدول فوق و شکل ۳، مهمترین فرصت‌ها در مبحث اکوتوریسم عبارتند از:

ایجاد انگیزه و تمایل گردشگران به سفر به محیط روستایی و مناطق بکر با بالاترین امتیاز وزنی و سپس بهبود تنوع زیستی منطقه در اثر حفاظت مردم از محل درآمد آن‌ها از بازدیدکنندگان و استفاده از توان مردم بومی و مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌گیری به ترتیب حائز بالاترین امتیاز وزنی فرصت‌های اکوتوریسم در کشور می‌باشند. در حالی که مولفه‌های عدم بازگشت سود بوم گردشگری به مردم محلی، عدم استفاده بهینه از توان بومیان در توسعه اکوتوریسم و تخریب محیط بکر و دست نخورده طبیعی به ترتیب از مهمترین تهدیدهای اثرگذار بر گسترش اکوتوریسم به شمار می‌آیند.

برای سازماندهی و طبقه‌بندی عوامل داخلی (IFAS) در نقاط قوت و ضعف، به منظور ارزیابی روش مدیریت و واکنش سیستم به این عوامل، با توجه به میزان اهمیت، امتیازهای وزنی محاسبه و ضرایب اثرگذاری آنها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

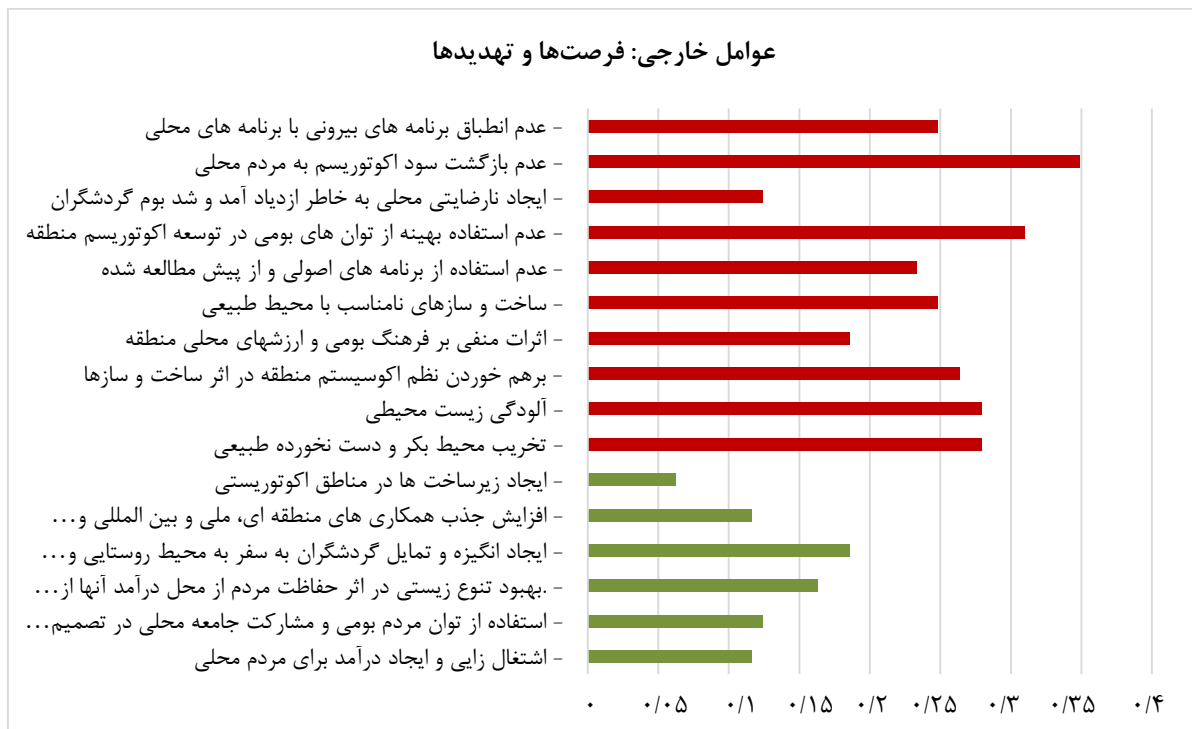
امتیاز وزنی	فهرست عوامل داخلی اثرگذار	
۰/۳۰۰	- تنوع آب و هوایی	قوت‌ها
۰/۲۸۵	- طبیعت بکر و توان اکوتوریستی بالا	
۰/۲۷۰	- زیستگاه‌های جنگلی	
۰/۲۸۵	- نیاز به سرمایه گذاری کم	
۰/۲۷۰	- موقعیت جغرافیایی مناسب	
۰/۳۰۰	- تنوع زیستی، گیاهی و جانوری	
۰/۲۸۵	- توجه پایدار به محیط زیست	
۰/۲۴۰	- آشنایی با فرهنگ و ارزش‌های مناطق بومی	

۰/۲۰۴	- ضعف مدیریت صحیح و کارآمد جهت برنامه ریزی جلب اکوتوریسم	معمولاً
۰/۲۷۰	- عدم معرفی صحیح جاذبه‌های بوم گردشگری به مردم	
۰/۳۰۰	- کمبود اقامتگاه بوم‌گردی مناسب برای بوم‌گردشگران	
۰/۲۸۵	- نامناسب بودن زیرساخت‌های اکوتوریستی موجود	
۰/۲۸۵	- عدم استفاده از توان بومیان منطقه در ایجاد اشتغال	
۰/۲۰۴	- کمبود علائم راهنمایی در مناطق مختلف برای اطلاع‌رسانی به اکوتوریست‌ها	
۰/۲۸۵	- استفاده بیش از اندازه و بدون برنامه از توانهای طبیعی	
۰/۲۷۰	- عدم توجه به جاذبه‌های اکوتوریستی منطقه در جهت شکوفایی اقتصادی	
۰/۲۸۵	- عدم آگاهی صحیح و کافی بومیان نسبت به نیازمندی‌های جذب اکوتوریسم	
۰/۲۷۰	- فقدان فرهنگ سازی مناسب برای جذب بوم گردشگران	
۴/۸۹۸	جمع	

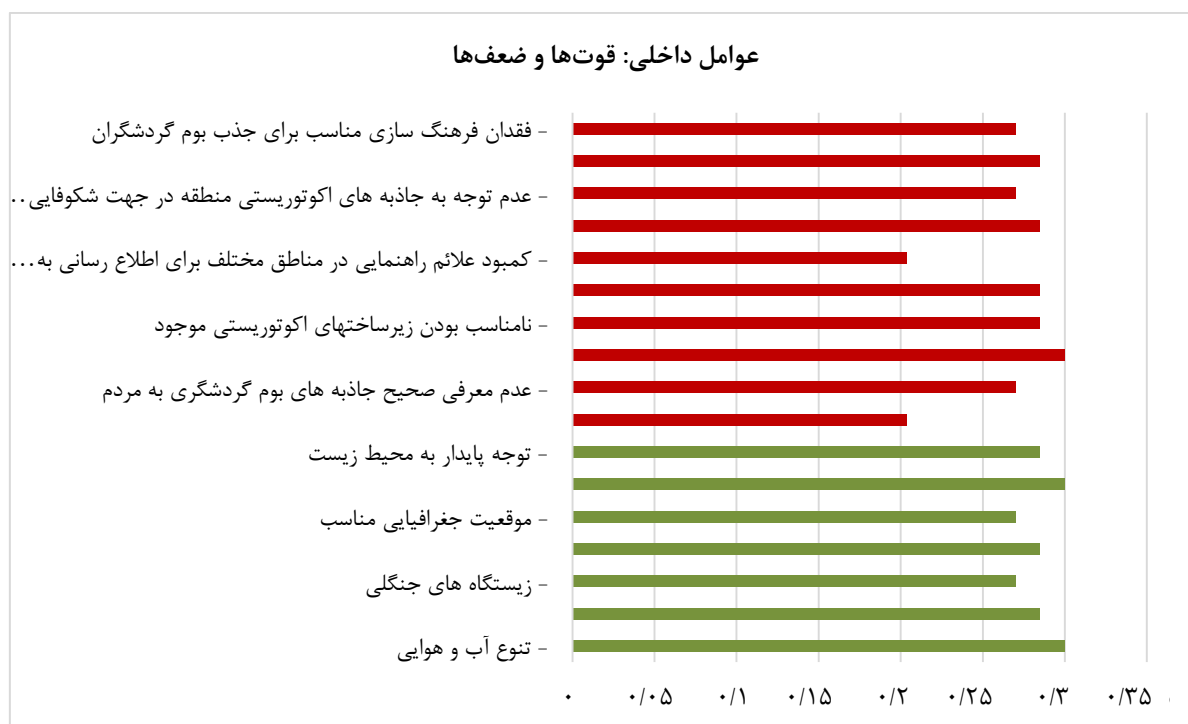
با توجه به جدول فوق، مهمترین نقاط قوت در زمینه اکوتوریسم عبارتند از: در حالی که کمبود اقامتگاه بوم‌گردی مناسب برای بوم‌گردشگران، نامناسب بودن زیرساخت‌های اکوتوریستی موجود و عدم استفاده از توان‌های منطقه در ایجاد اشتغال به ترتیب با بیشترین امتیازهای وزنی مهمترین نقاط ضعف در صنعت اکوتوریسم کشور می‌باشند، تنوع آب و هوایی در کنار تنوع زیستی، گیاهی و جانوری با بیشترین امتیاز وزنی و طبیعت بکر و توان اکوتوریستی بالا از با اهمیت‌ترین نقاط قوت توسعه بوم گردشگری در کشور می‌باشند.

• تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک

با تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک بر اساس عوامل داخلی و خارجی تاثیرگذار بر اکوتوریسم (شکل‌های ۳ و ۴) در کشور، برنامه‌ریزان می‌توانند نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها را به تعداد کمتری از عوامل محدود نمایند. این کار با بررسی دوباره وزن‌های هر یک از عوامل موجود در جدول تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی، انجام می‌گیرد. در واقع، سنگین‌ترین عوامل موجود در این دو جدول از حیث وزن، باید به جدول تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک منتقل شوند (هانگر و ویلن، ۱۳۹۲).

شکل ۳- عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

شکل ۴- عوامل داخلی تأثیرگذار (قوتها و ضعفها)

با تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی و ترکیب آن‌ها، مهمترین عوامل استراتژیک در توسعه اکوتوریسم در کشور (جدول ۵) ارائه شده است.

جدول ۵- استراتژی تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک

با تداخل هر یک از عوامل بر یکدیگر، به تدوین راهبردهای مختلف توسعه‌ای (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و بالاخره راهبردهای تدافعی (WT) می‌پردازیم.

بررسی جدول ماتریس عوامل داخلی (IFE) حاکی از آنست که اکوتوریسم با امتیاز وزن دار ۴/۸۹۸ بزرگتر از میانگین بوده که بیانگر وجود نقاط قوت بیشتر است. همچنین عوامل بیرونی (EFE) با امتیاز وزن دار ۳/۲۸۷ بزرگتر از میانگین بوده، که حاکی از فرصت‌های خوبی از جهت عوامل بیرونی است.

جدول ۶- استراتژی‌های توسعه‌ای اثرگذار در اکوتوریسم بر اقتصاد سبز کشور

محیط داخلی		محیط بیرونی	
قوت‌ها		فرصت‌ها	
راهبرد حداکثر _ حداکثر (SO)			
۱- استفاده از توان بومی برای توسعه اکوتوریسم			
۲- بهره‌گیری از تنوع زیستی و موقعیت جغرافیایی جهت جذب اکوتوریست			
۳- مشارکت جامعه محلی در تصمیم‌گیری و ایجاد درآمد برای مردم محلی			
۴- افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی			
۵- جلب سرمایه‌گذاری خارجی در جهت اشتغال‌زایی از طریق جلب اکوتوریسم			

همان گونه که در جدول ۶ ملاحظه می‌شود اکوتوریسم در استراتژی‌های توسعه‌ای SO جای می‌گیرد و نیاز است با استفاده از فرصت‌هایی چون افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و سرمایه‌گذاری خارجی از طریق جلب اکوتوریسم یا بوم‌گردشگران به تقویت نقاط قوت داخلی مانند توان جامعه محلی، تنوع زیستی و مشارکت در تصمیم‌گیری جوامع محلی و ایجاد درآمد برای آنها پرداخته شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در پایان باید به این سوال پاسخ داد که آیا حمایت از اکوتوریسم واقعاً منطقی است؟ همان‌طور که بیان شد اکوتوریسم مزایا و معایب زیادی دارد. در حالی‌که اکوتوریسم آگاهی مردم را از مشکلات محیط‌زیستی افزایش می‌دهد تا به موقع آنها را برطرف کند، اما چنانچه اکوتوریسم با هدف حداکثرسازی سود سازماندهی شود، آسیب‌های آن بیش از فوایدش نمایان می‌شود. بنابراین، دولت‌ها در سراسر جهان باید مقرراتی تنظیم کنند تا اکوتوریسم واقعاً سازگار با محیط زیست باشد تا در طولانی‌مدت از اثرات محیط‌زیستی مثبت آن اطمینان حاصل شود.

در ایران مانند دیگر کشورهای در حال توسعه، صنعت گردشگری به طور فزاینده یکی از منابع مهم سرازیر شدن ارز است. اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، از گونه‌های مهم گردشگری است که بیشترین سازگاری را با توسعه پایدار دارد. نقش مهمی که بوم‌گردشگری در اقتصاد سبز بازی می‌کند، می‌تواند به صورت سهم قابل‌توجهی در تولید ناخالص داخلی، درآمد ارزی و اشتغال آشکار شود. اکوتوریسم به دلیل نیاز بسیار کم به سرمایه‌گذاری در کنار مشارکت و هدایت تخصصی جوامع محلی، ابزاری مهم برای ایجاد اشتغال و درآمد در مناطق کمتر توسعه یافته است. لذا رونق اکوتوریسم در نواحی روستایی و به تبع آن رونق اقتصادی این نواحی موجبات کاهش فقر و افزایش درآمد گشته و زمینه را برای کاهش فشار بر منابع طبیعی و محیط‌زیست فراهم می‌سازد. همچنین بوم‌گردشگری خدمات را به بسترهای طبیعی منطبق بر روستاهای کوچک و پراکنده که مبتنی بر امکانات و پتانسیل‌های نقطه‌ای پراکنده شده‌اند منتقل ساخته و با پویایی این نقاط که به عنوان احیاگر و محافظ سنتی چنین پتانسیل‌هایی در پهنه گسترده‌ی کشور مطرح می‌باشند، نقشی اساسی در حفظ محیط‌زیست ایفا کند. بدین ترتیب در کاهش مهاجرت‌های بی‌رویه روستائیان به کلان شهرها نیز نقش اساسی دارد. از طرف دیگر، چرخ بسیاری از مراکز اقامتی در دورافتاده‌ترین نقاط کشور به حرکت در می‌آید و باعث اشتغال‌زایی، و در نتیجه ارتقای سطح زندگی مردم روستایی خواهد شد.

منابع

- اربابیان، شیرین، زمانی، زهرا، رحیمی، معصومه (۱۳۹۳)، «بررسی اثر گردشگری در توسعه کارآفرینی»، *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۳، شماره ۱، صص ۲۹-۴۹.
- ازکیا، مصطفی، فیروزآبادی، سید احمد، رستمعلی‌زاده، ولی الله. (۱۳۸۷). نقش و اثرات انجمن‌های زادگاهی بر توسعه روستایی (مطالعه موردی روستای دریان). *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱(۱)، ۱۲۵-۱۵۳.
- تیمورتاش، امیرحسین (۱۳۹۷)، "رویکرد بین‌المللی به اکوتوریسم و اقتصاد سبز"، *نهمین همایش سراسری کشاورزی و منابع طبیعی پایدار، تهران، ایران*.
- حاجلو، امیر، تولایی، الهام، زنگانه، احمد، زنگانه، ابوالفضل (۱۳۹۲). «ارزیابی و اولویت‌بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از فن TOPSIS»، *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۲۶-۱۵.
- دیویدهانگر، جی. و ویلن، تی. (۱۳۹۲)، "مبانی مدیریت استراتژیک"، چاپ چهارم، ترجمه اعرابی و رضوانی، *انتشارات فرهنگ و هنر*، صص ۱۲۷-۱۳۰.
- رخشانی نسب، حمیدرضا و ضرابی، اصغر (۱۳۸۸)، "چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران"، *فضای جغرافیایی*، دوره ۹، شماره ۲۸، صص ۴۱-۵۵.
- رضوانی، محمدرضا، بیات، ناصر (۱۳۹۳)، «تحلیل جایگاه گردشگری روستایی در برنامه‌های کلان توسعه کشور با تأکید بر برنامه‌های پنج ساله توسعه ملی»، *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۴، شماره ۳، صص ۳۱-۱۱.
- رهنمایی، محمدتقی، علی اکبری، اسماعیل، صفر علی‌زاده، اسماعیل، (۱۳۹۶)، «بررسی وضعیت عوامل موثر بر توانمندسازی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)»، *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، دوره ۲۱، شماره ۵۹، صص ۱۷۴-۱۵۳.
- رضوانی قوام آبادی، محمدحسین، (۱۳۹۳) "اقتصاد سبز: گامی به سوی تحقق توسعه پایدار و حقوق بین‌الملل محیط زیست"، *فصلنامه دانش حقوق اقتصادی*، شماره ۶، صص ۱۴۱-۱۱۴.

- زرافشانی، کیومرث، شرفی، لیدا، گراوندی، شهپر، قبادی، پرستو (۱۳۹۲)، «بررسی تأثیرات توسعه گردشگری در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی (مطالعه موردی: منطقه گردشگری ریجاب در استان کرمانشاه)»، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، دوره ۲، شماره ۵، صص ۱۳۴-۱۱۹.
- شجاعت‌الحسینی، سید جواد، (۱۳۹۲)، «اکوتوریسم و توریسم پایدار»، *اولین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار*، دانشکده شهید مفتاح همدان، ایران.
- عبدالله‌زاده، غلامحسین، صالحی، خدیجه، شریف زاده، محمد شریف، خواجه شاهکوهی، علیرضا (۱۳۹۴)، «بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان»، *برنامه ریزی توسعه گردشگری*، دوره ۴، شماره ۱۵، صص ۱۶۹-۱۴۸.
- عبدلهی، عیوض، (۱۳۸۶)، اکوتوریسم سازگار با حفاظت از محیط زیست و پایداری منابع طبیعی، ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران، مشهد، ایران.
- فتاح‌پور، داراب (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر جایگاه اکوتوریسم در توسعه پویا و پایدار نواحی غربی کشور»، *فصلنامه علمی-پژوهشی اطلاعات جغرافیایی*، دوره ۲۲، صص ۴۷-۵۰.
- قنبری، یوسف، محمود صالحی، سمیه (۱۳۹۴)، «اکوتوریسم در ایران و چالش‌های پیش روی آن»، *راهبرد توسعه*، شماره ۴۳، صص ۸۴-۱۰۳.
- مالکی، رسول، دماوندی، عاطفه (۱۳۹۳)، «تبیین رویکرد معیشت پایدار با تأکید بر توسعه پایدار روستایی در استان همدان»، *دومین همایش ملی و تخصصی پژوهش‌های محیط زیست ایران*، همدان، ایران.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن، رضائیه آزادی، مریم (۱۳۹۲)، «ارزیابی اثرات اقتصاد گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان در تفرجگاه بند ارومیه»، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، شماره ۴، صص ۹۱-۷۵.
- موسوی، میرنجف و حکمت نیا، حسن (۱۳۸۵)، «کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای»، *انتشارات علم نوین*.
- مه‌دوی، داوود، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله، (۱۳۹۵)، «طراحی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای تاریخی فرهنگی ایران»، *نشریه جغرافیا و برنامه ریزی*، دوره ۲۰، شماره ۵۶، صص ۳۰۰-۲۷۵.
- میرزایی، محمد و فومن اجیرلو، پری (۱۳۹۶)، بررسی اثرات اکوتوریسم بر محیط زیست و ارتباط آن با توسعه پایدار، *اولین همایش بین‌المللی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک*، همدان، ایران.
- ورامش، سعید و حیدری نیا، سارا (۱۳۹۸)، «اثرات توسعه اکوتوریسم بر جوامع محلی و حفاظت از عرصه‌های منابع طبیعی»، *اولین کنفرانس بین‌المللی و چهارمین کنفرانس ملی صیانت از منابع طبیعی و محیط زیست*، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
- Aall, C., (2014), Sustainable tourism in practice: promoting or perverting the quest for a sustainable development? *Sustain. For.* 6, 2562-2583.
- Brida, J. G., & Risso, W. A. (2009). Tourism as a factor of long-run economic growth: An empirical analysis for Chile. *European Journal of Tourism Research*, 2(2), 178-185.
- Bows, A., Anderson, B., Peeters, P.M., (2009). Air transport, climate change and tourism. *Tour. Hosp. Plann. Develop.* 6, 7-20.
- Buckley, R., (2012), Sustainable tourism: research and reality. *Ann. Tour. Res.* 39, 528-546.
<https://environmental-conscience.com/ecotourism-pros-cons/>
<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD?locations=IR>
- Fateh Habibi, MehranRahmati and Adel Karimi, (2018), Contribution of tourism to economic growth in Iran's Provinces: GDM approach, *Future Business Journal*, Vol.4, 2, pages 261-271.
- Hall, C. M., (2010), Changing paradigms and global change: from sustainable to steady-state tourism. *Tour. Recreat. Res.* 35, 131-143.
- Honeck, D., (2012), LDC Export Diversification, Employment Generation and the "Green Economy": What Roles for Tourism Linkages? *World Trade Organization Economic Research and Statistics Division*.
- Ivanov, S., & Webster, C., (2007), Measuring the impact of tourism on economic growth. *Tourism Economics*, 13(3), 379-388.
- L'avenir que nous voulons, A/conf.216/L.1, 19 juin 2012.
- Peeters, P., Dubois, G., (2010), Tourism travel under climate change mitigation constraints. *J. Transp. Geogr.* 18, 447-457.
- Rodriguez, A. X., Martinez, R. F., & Pawlowka, E., (2012). Academic tourism demand in Galicia, Spain. *Tourism Management*, 33(6), 580-590.
- Shu-Yuan Pan, Mengyao Gao, Hyunook Kim, Kinjal J. Shah, Si-Lu Pei, Pen-Chi Chiang, (2018), Advances and challenges in sustainable tourism toward a green economy, *Science of the Total Environment*, 635, 452-469.

- Schubert, F.S., Brida, J.G., & Risso, W.A., (2010), The impacts of international tourism demand on economic growth of small economies dependent of tourism. *Tourism Management*, 32(2), 377–385.
- Tang, CF., Tan, EC., (2013), How stable is the tourism-led growth hypothesis in Malaysia? Evidence from disaggregated tourism markets, *Tourism Management*, Volume 37, Pages 52-57.
- The International Ecotourism Society. TIES., (2002), Ecotourism: In collaboration with Principles, Practices and Policies for Sustainability, <http://www.uneptie.org/pc/tourism/library/ecotourism.htm>.
- Tourism trends worides, (1991), Worldtourism organization, VOL.91-1950.
- UNWTO, 2017a. Discussion Paper on the Occasion of the International Year of Sustainable Tourism for Development 2017. United Nations World Tourism Organization, Madrid, Spain, p. 84.
- UNWTO. "Why Tourism." <http://www.tourism4development2017.org/why-tourism/>
- UNWTO Commission for Europe. (June 6, 2017). Item 8 of the provisional agenda: International Year of Sustainable Tourism for Development 2017. http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/item_8_-_iystd_2017_english.pdf.
- UNWTO. "Why Tourism." <http://www.tourism4development2017.org/why-tourism/>
- Viljoen, W., 2011. Aid for trade and the green economy in Africa. *Bridges Trade BioRes Review*. Vol. 5. International Centre for Trade and Sustainable Development, Switzerland.
- Virgil Nicula, Simona Spanu, (2014), "Ways of Promoting Cultural Ecotourism for Local Communities in Sibiu Area", 21st International Economic Conference, 16-17 May 2014, Sibiu, Romania.
- World Tourism Organization (2002), "The world ecotourism summit: Final report". Available on: <http://www.world-ourism.org/sustainable/IYE/quebec/anglais/Final-Report-QuebecSummit-web.pdf>